

6. Гончаренко М.В. Проблеми естетичного виховання. – К.: Мистецтво, 1976. – 224 с.
7. Гульга А.В. Принципи естетики. – М.: Политиздат, 1987. – 286 с.

S.I. YAKIMENKO

**PEDAGOGICAL TERMS OF EFFECTIVE REALIZATION
OF WAYS AND METHODS OF AESTHETICALLY
MORALLY-BEAUTIFUL EDUCATION
OF JUNIOR SCHOOLBOYS**

The article deals with the pedagogical conditions of effective realization the influences and methods of aesthetic education of young schoolchildren.

УДК 378.14

Т.В. ЯЦУЛА

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ ШКОЛЯРАМИ

Стаття Т.В. Яцули присвячена актуальній проблемі з підготовки майбутніх учителів особистісній взаємодії зі школярами. Автор аналізує позицію педагога, основні принципи реалізації. У статті розглядаються елементи технології з підготовки майбутніх учителів до особистісної взаємодії зі школярами.

Сучасна ситуація розвитку школи і суспільства, принципову особливість якої складає гуманізація виховної системи, а також аналіз наукових досліджень останніх років свідчать про необхідність включення в структуру професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя орієнтації на особистісний підхід у вихованні школярів, що характеризується його відношенням до учнів

і самого себе як до унікальних особистостей, як до самосвідомих суб'єктів власного розвитку. Важливість формування в майбутніх учителях орієнтації на особистісну взаємодію у вихованні школярів, необхідність її реалізації у практичній діяльності вчителя викликані заблокованістю позитивних механізмів взаємодії вчителів з учнями і, як наслідок, учнів один з одним. Проблема особистісного підходу у вихованні на сучасному етапі розробляється в дослідженнях І.Д. Бега, А.М. Бойко, О.А. Бодалева, І.С. Кону, А.В. Мудрика, А.Б. Орлова й ін.

Разом з тим, на сьогодні склалася певна невідповідність між значимістю особистісної взаємодії у виховному процесі зі школярами як базової ціннісної орієнтації педагога, що характеризує його гуманістичну професійну позицію, і рівнем теоретико-методичної розробленості проблеми розвитку орієнтації на особистісну взаємодію як умови вдосконалення якості підготовки майбутніх учителів. Сформульоване протиріччя дозволяє визначити мету статті: висвітлити теоретичні основи підготовки майбутніх учителів до особистісної взаємодії зі школярами у виховному процесі.

У дослідженні ми виходимо з того, що особистісна взаємодія у вихованні, що є базовою ціннісною орієнтацією педагога, містить у собі сукупність взаємозалежних установок на ставлення до учня, до самого себе, до організації взаємодії і представляє собою найважливішу змістовну характеристику професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя. Реалізація особистісної взаємодії у вихованні школярів розглядається як допомога їм в успішному розв'язанні вікових і особистісно значимих проблем і задач. Вона спрямована на розвиток таких особистісних установок, що дозволяють кожному вихованцю стати суб'єктом основних сфер життєдіяльності і власного розвитку.

Для особистісної моделі взаємодії характерні принципово інші позиції педагога. Вихователь не підганяє становлення кожної дитини під заздалегідь встановлені канони, а координує свої очіку-

вання і вимоги щодо її розвитку із завданням максимально повного розкриття її можливостей, що були помічені під час спілкування, попереджає виникнення можливих ускладнень її особистісного розвитку; тобто не “запрограмує”, а сприяє становленню дитини як особистості, при цьому знання, уміння і навички розглядаються не як мета, а як засіб повноцінного становлення особистості.

“Способи спілкування – розуміння і прийняття особистості дитини, що ґрунтуються на сформованій у дорослих здібності стати на позицію дитини, врахувати її точку зору, не ігнорувати її почуття та емоції. Тактика спілкування – співробітництво. Позиція педагога – виходити з інтересів дитини і перспектив її подальшого розвитку як повноцінного члена суспільства” [2, с.244].

А.Б. Орлов [3], розглядаючи модель взаємодії, відзначає необхідність заміни моносуб’єктного підходу полісуб’єктивним, що припускає не просте засвоєння дітьми суспільно-історичного досвіду, а спільний особистісний ріст, особистісний розвиток учителя й учнів. Автор висуває наступні принципи такого підходу:

1. Принцип діалогізації педагогічної взаємодії – позиції дорослого і дитини мають бути рівноправними.
2. Принцип проблематизації – дорослий не виховує, не передає, а актуалізує, стимулює тенденцію дитини до особистісного росту, її дослідницьку активність, створює умови для здійснення моральних учинків, для самостійного виявлення і постановки пізнавальних проблем.
3. Принцип персоналізації: традиційна взаємодія – це взаємодія рольова. В особистісній взаємодії варто відмовитися від рольових масок і включити ті елементи особистісного досвіду, що не відповідають рольовим очікуванням і нормативам.
4. Принцип індивідуалізації: традиційна взаємодія – вплив фронтальний, не орієнтований на особистість дитини, її інтереси та потреби. Індивідуалізація означає виявлення і розвиток загальних і спеціальних здібностей, вибір адекватних віковим і індивідуальним можливостям змісту, форм і методів як навчання, так і виховання.

Необхідно відзначити, що ці погляди перетнутою з концептуальними ідеями гуманістичної педагогіки К. Роджерса, педагогів-новаторів. Серед останніх найбільшу популярність набули погляди Ш.А. Амонашвілі, який висунув свої принципи побудови відносин з дітьми на гуманістичних засадах:

- керування навчанням і всім життям дітей з позицій їхніх інтересів,
- постійна демонстрація віри в можливість і перспективи розвитку кожної дитини;
- співробітництво з дітьми у процесі навчання;
- повага і підтримка достоїнства дітей;
- прийняття дітей такими, якими вони є в реальності [1].

В особистісній взаємодії концептуально важливою є побудова виховання з максимальною актуалізацією механізмів формування особистості учня: мотивації, цінностей, “Я-концепції”, суб’єктивного досвіду. При цьому слід зазначити, що вчитель може мати виражену спрямованість на особистісну модель взаємодії, прагнути будувати на цій основі відносини з дітьми, однак він може і не вміти реалізувати механізми (методи, прийоми, засоби), що сприяють більш активному розвитку особистості дитини.

Спрямованість учителя на особистісну модель взаємодії означає, що педагог має відповідну систему поглядів, установок, позицій, де виражається його прагнення будувати відносини з дітьми на основі суб’єкт-суб’єктивних зв’язків, розв’язувати виникаючі протиріччя за допомогою співробітництва, максимально зважаючи на здібності дитини до самоаналізу, проявам самостійності і творчої активності.

Термін “особистісна взаємодія” означає, що для вчителя в системі побудови взаємодії є деякий зразок, орієнтир, який він наслідуює у своїй діяльності, де знаходять вираження його погляди, установки, позиції. Якщо він свідомо чи несвідомо виходить з позиції, що дитина повинна, зобов’язана виконувати всі розпорядження дорослих, а провідну роль при цьому виконує педагог,

якому споконвічно визначене право на ініціативу, то автоматично така дитина набуває позиції об'єкта впливу. Незалежно від бажань дитини, вона має виконувати те, що намічено педагогом. Тобто наявний примус. Не обов'язково він здійснюється у твердій формі, він може бути і завуальованим, набувати характеру маніпулювання. Відповідно до цього вчитель обирає в якості основного авторитарний стиль взаємин, а в дитині цінуються тільки ті якості, що пов'язані з обов'язковістю, активність не заперечується, але в певних, визначених дорослими, межах. Зрозуміло що педагог, який дотримується так позиції орієнтований на дисциплінарну модель взаємодії.

Якщо ж учитель визнає право дитини на ініціативу, здатність самостійно вибудовувати власну діяльність, тобто вважає дитину здатною бути суб'єктом, тактикою взаємодії обирає співробітництво, то такий педагог орієнтується на особистісну взаємодію з учнями.

Теоретичний аналіз, дані констатувального експерименту показали, що орієнтація майбутніх учителів на особистісну взаємодію з учнями має ряд істотних перешкод. Однією з найбільш істотних є стереотип сприйняття педагогічної діяльності. З одного боку, стереотип сприйняття педагогічної діяльності є свого роду платформою розв'язання педагогічних задач, полегшує діяльність, дає можливість у стандартних ситуаціях діяти за шаблоном. У свідомості майбутнього педагога ще зі шкільних років зафіксовані установки на примус, на незаперечне підкорення дітей, на досягнення поставленої дорослим мети за будь-яку ціну. Отже, дитина автоматично ставиться в позицію об'єкта впливу.

Розробляючи програму персориєнтації установки майбутніх учителів з авторитарної моделі взаємодії на особистісну, ми керувалися концептуальними основами педагогічної аксіології. Паралельно з одержанням знань циклу психолого-педагогічних дисциплін у студентів-майбутніх учителів необхідно формувати ціннісне відношення до підростаючої дитини, до себе як значимої особистості в житті дитини, до педагогічної діяльності як до сми-

сложиттєвої цінності. З метою виявлення установки майбутніх педагогів на особистість дитини використовувалася методика В.Г. Маралова. Суть методики в наступному. Студентам пропонувалося виразити своє відношення до того чи іншого школяра (опис) за параметрами: позитивне / негативне. Для цього на спеціальному бланку під кожним твердженням, яке треба оцінити, проведена лінія довжиною в 10 см. Оцінка того чи іншого судження здійснювалася в такий спосіб. На зображеній лінії студенту пропонувалося ставити "х" у тому місці, що відповідає його думці. Так, чим ближче поставлена оцінка до правого боку, тим більше бачить майбутній учитель позитивного в представлєному описі і менше негативного. І навпаки, оцінка, поставлена ближче до лівої сторони, означає, що в дитині більше негативного ніж позитивного. Смысл застосування методики полягає у виділенні стереотипу сприйняття ідеальної дитини. Узагальнюючи результати дослідження, відзначимо, що ідеальна дитина в уявленні майбутніх учителів повинна мати такі якості як дисциплінованість, розум, доброта, активність.

Дані дослідження свідчать, що тільки 18% студентів не зберігають у своїй свідомості стереотипи педагогічної діяльності, які зафіксовані в їхньому особистому досвіді. Однак проблема полягає не в наявності образу ідеальної дитини, а в прагненні підігнати під це уявлення всіх дітей.

Отже, безумовне прийняття дитини зустрічає істотні перешкоди на шляху як формування необхідної якості майбутнього вчителя до особистісної взаємодії, так і проєкції на педагогічну діяльність. Ми вважаємо, що першим кроком у зміні стереотипів педагогічної діяльності повинні стати емоційно сприйняті знання про індивідуальність дитини. Для цього пропонуємо студентам створити усну газету "Мир очима дитини". Матеріали створюються на основі коротких бесід, інтерв'ю з дітьми, висловлень дітей, що публікуються в пресі, спогадів із власного життя. Ця форма роботи викликає активний інтерес у майбутніх учителів, бажання продовжувати пошук інформації, обмінюватися нею на

наступних заняттях. Таки чином констатується важливе для особистісної взаємодії положення: найвища цінність педагогічної діяльності – дитина поза залежністю від її успіхів, старанності, особливостей поведінки і т.д.

Педагогічні твори, що пишуть студенти, фіксують зміни, що відбулися в педагогічному мисленні і свідчать про реальність розвитку готовності до особистісної взаємодії. Наприклад, М. Кузнєцова пише: “Отже, я – вчитель. Не знаю, чи буде професія вчителя головною в моєму житті, якщо так, то, думаю, мені більш за все допоможуть такі якості, як відповідальність і терпіння. Не хочу бути нескромною, але, мені здається, що відповідальності в мене досить. А от з терпінням гірше. У мене є молодша сестра, яка просить допомогти їй з уроками. Раніш це було цілим випробуванням, мені не подобалося, що вона щось не знає, щось неправильно говорить, робить помилки. Я сердилася, кричала на неї. Тепер я помітила, що стала набагато спокійніше і уважніше відноситися до занять зі своєю сестрою, мені іноді дуже цікаво що-небудь їй пояснювати. Особливо приємно, якщо вона розуміє нарешті те, що до цього не могла зрозуміти”.

Висновки. Сутність особистісної взаємодії у виховному процесі полягає в гуманному-ціннісному відношенні педагога до кожної дитини, як до унікальної особистості, як до відповідального і самосвідомого суб'єкта власного розвитку.

Орієнтація майбутнього вчителя на особистісну взаємодію – це позиція не тільки вчителя, але й особистості, суть якої полягає у визнанні права бути суб'єктом власного життя, власної діяльності, опора в дитині на ті якості, що характеризують її активність.

Учитель, який орієнтується на особистісну взаємодію, характеризується низькою дратівливістю, емоційною стійкістю, незалежністю. У той же час він доброзичливий, товариський, має гнучку поведінку.

Особистісна взаємодія вимагає від учителя, майбутнього вчителя особистісного росту через усвідомлення сенсу життя і змісту педагогічної діяльності.

Переорієнтація майбутніх учителів зі стереотипів сприйняття педагогічної діяльності на особистісну модель взаємодії потребує не тільки певних зусиль самого студента, але й активної підтримки, психолого-педагогічного супроводу процесу становлення особистості майбутнього вчителя-вихователя з боку досвідчених педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш.А. В школу – с 6 лет. – М., 1986
2. Новое педагогическое мышление. – М., 1989.
3. Орлов А.Б. Проблемы перебудови психолого-педагогічної підготовки вчителя //Питання психології. – 1988. – №1.

T.V. YAZULA

SOME THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS TO PERSONALITY COOPERATION WITH SCHOOLBOYS

The article by Yatsula T.V. is devoted to the actual problem of future teachers' training to personal interaction with schoolchildren. The author gives the analysis of teacher's position, the main principles of realization. The elements of technology of training future teachers to personal interaction with schoolchildren are under investigation in the article.